

Marknaden i skogens långa skugga

*Marknadsföreställningar och relationen
till framtiden i 1800-talets skogspolitiska debatter*

MALIN STERNESJÖ

Abstract

The 19th century saw the privatization and industrialization of Swedish forests, together with increasing concern for future forest shortages. This article investigates market notions and the relationship to the future in Swedish forestry debates during the middle and end of the century. It shows that the rights of present and future generations were partly conceptualized in economic terms. It further argues that as a balanced, economic interest was seen as an important incentive for forest management, the market was given an important role for notions of responsible forestry. Nevertheless, some worried that the forest differed from other commodities. For example, “räntabilitetsteorin” stated that the forest’s value growth was slower than other long-term investments, leading to questions about the economic rationality for private individuals to cultivate forests. The end of the century also saw growing concern for the forest as a capital being “locked” while growing, clashing with modern economic life.

Keywords: forestry, forest politics, forest history, political history, intergenerational relations, the future, market imaginaries, 19th century

Inledning

År 1975 får Sveriges marinchef ett meddelande från Domänverkets generaldirektör. Ekarna på Visingsö är redo att avverkas. Skeppsbygget kan börja.

Ett och ett halvt sekel tidigare oroar sig riksdagen för att Sveriges ekskog inte kommer räcka till flottans framtida behov. År 1831 bildas ekplanteringsstyrelsen. Hovjägmästare Israel af Ström beordrar 300 000 ekar ner i jorden.¹

* Malin Sternesjö, doktorand i miljö- och energihistoria, Chalmers tekniska högskola, malin.sternesjo@chalmers.se.

Tillbaka till 1975. Virket är färdigt för avhämtning. Marinchefen tackar dock nej. 1800-talets skeppsvirke får i stället bli till golv i Sveriges ambasad i Pretoria, klä Gamla Uppsala museums fasad och omvandlas till whiskytunnor hos företaget Mackmyra.² Träd far förvisso fortfarande över haven. Men inte i form av militära fartyg, utan som vara på en global marknad.

Bakom Visingsöekarna, som år 1975 sedan länge växt ifrån sitt ursprungliga syfte, skymtar de senaste seklernas stora förändringar i såväl användningen av skogen som synen på hur den ska förvaltas. Idag är marknadsorientering, avreglering och betoning av den privata sektorns roll ledande principer för föreställningar om ett hållbart skogsbruk, för såväl nuvarande som framtida generationer.³ Det samtida skogsbruket definieras på så sätt i stor utsträckning av två relationer – den till framtiden, och den till marknaden. En central fråga är hur, eller om, fenomen med radikalt olika tidsperspektiv (ansvar för en avlägsen framtid, skogens långsamma tillväxttakt, relativt kortsiktiga vinstkrav, kontinuerlig ekonomisk tillväxt) kan göras förenliga. Även om denna fråga får ökad skärpa i ljuset av de globala klimat- och miljöförändringarna är den inte ny. Under 1800-talet fick liberala tankeströmningar genomslag i politiken och det svenska skogsbruket genomgick en storskalig industrialisering. Skogen dessförinnan var knappast orörd. Att manövrera den tidsmässiga skillnaden mellan det förhållandevis korta människolivet och den långsamväxande skogen var i det avseendet inget nytt. Ytterligare en temporalitet letade sig dock under 1800-talet in i relationen mellan träd och människa på en i Sverige aldrig tidigare skådad skala, nämligen marknadens.⁴

Denna artikel undersöker föreställningar om just marknadens i 1800-talets skogspolitiska debatter genom två nedslag – ett vid århundradets mitt, och ett vid sekelskiftet. De två nedslagen är valda på grund av två betänkanden som avgavs, 1856 respektive 1899, och som utlöste debatt i skogsfrågan. Upplägget gör det även möjligt att ta fasta på eventuell förändring över tid. Särskilt fokus riktas mot uppfattningar om marknadens betydelse för den etiska relationen, och föreställningar om ansvar och rättvisa, mellan nutida och framtida generationer.

Ökande oro för skogsbrist under 1800-talet ledde till att användningen av skogen politiserades. Kring århundradets mitt kulminerade denna oro och en skogskommitté tillsattes 1855 för att utreda möjligheten att reglera av privata skogar. Kommitténs betänkande bestod i stora drag av tre linjer: ett omfattande statligt skogsbruk, begränsning av det agrara skogsutnyttjandet, och enskilda skogsägares skyldighet att sörja för återväxt efter avverkning. Förslaget antogs dock aldrig.⁵ Det skulle dröja ett halvt sekel och ännu ett betänkande, avgivet av 1896 års skogskommitté, innan Sverige fick sin första nationella skogslag år 1903. Lagens viktigaste princip

var den återväxtplikt som föreslagits redan femtio år tidigare.⁶ De två betänkandena med efterföljande riksdagsdiskussioner, riksdagsdiskussionerna kring 1903 års lag samt ett fåtal skogsvetenskapliga texter av ledande aktörer i skogsfrågan⁷ utgör undersökningens källmaterial.

Det i skogspolitiskt avseende viktiga 1800-talet har varit föremål för flertalet historiska studier.⁸ Idéhistorikern Erland Mårald har, tillsammans med geografen Erik Westholm, undersökt hur det svenska skogsbruket förhållit sig till framtiden under perioden 1850–2010. Enligt Mårald och Westholm målade 1855 års kommitté upp en problematisk framtid, där skogsböndernas okunskap och skogsexploatörernas kortsiktiga vinstmotiv riskerade att leda till stor skada på framtida skogsbestånd. Att skogen var privat egendom försvårade samtidigt reglering. Kommittén vid sekelskiftet, menar Mårald och Westholm, betraktade inte primärt avverkning, utan avsaknad av återplantering, som det centrala problemet. Den långa tidsperioden mellan investering och utdelning krävde disciplin och tålamod.⁹ En av Mårald och Westholms slutsatser är att det mellan 1850–1945 uppstod en tro på möjligheten att förutse och styra konsekvenserna av nuets handlingar långt framåt i tiden, och att skogens framtida avkastning kunde beräknas utifrån nuets investeringar.¹⁰

Genom att fokusera på marknadsföreställningar, och koppla samman dessa, inte bara med synen på framtiden utan även med uppfattningar om den etiska relationen till framtiden, fördjupar och nyanserar denna artikel Måralds och Westholms studie. Dessutom undersöks även de riksdagsdiskussioner som betänkandena utlöste, medan Mårald och Westholm för perioden 1850–1900 enbart använder sig av betänkandena. Betänkandets syfte är att presentera en samlad uppfattning, medan riksdagsdiskussioner drivs mer av debatt, vilket möjliggör att i större utsträckning synliggöra konfliktpunkter och olika positioners underliggande resonemang.

Historikern Per Eliasson har undersökt skogsbrukets införande i Sverige mellan 1800–1875. Han intresserar sig bland annat för övergången från agrar självhushållning till kapitalistisk marknadsekonomi, och från traditionella rättigheter till ett modernt äganderättsbegrepp.¹¹ Marknaden förekommer i viss mån i Eliassons undersökning, i form av det analytiska begreppet marknadsorientering, vilket används för att undersöka hur skiftande marknadsförhållanden, som hög- och lågkonjunkturer, speglas i debatten, men marknadsföreställningar står inte i fokus för undersökningen.¹² Eliassons undersökning slutar dessutom 1875, trots att viktiga händelser i 1800-talets skogspolitik – som tillsättningen av 1896 års skogskommitté följt av 1903 års lag – sker efter 1875.

Historiker har under de senaste åren visat ett ökat intresse för marknaden som idé. Utöver denna årgång av *Lychnos* kan även antologin *Marknadens tid* nämnas. Antologin avhandlar marknadens alltmer centrala roll

i det svenska samhället från 1900-talets senare hälft.¹³ Trots att idén om marknaden som ett mer abstrakt fenomen växt fram under de senaste 200 åren har de flesta undersökningar studerat relativt samtida kontexter.¹⁴ Ohlsson med kollegors undersökning av marknadsbegreppet i svenska riksdagsdokument mellan 1867–1970 utgör ett undantag. Deras inledande artikel, som utgör en del av ett större projekt, använder sig av lingvistisk analys och fokuserar primärt på förekomsten av själva ordet och dess syntaktiska roll.¹⁵ Detta resulterar i en överblick där det blir tydligt att förekomsten av ordet ökat över tid, men en djupare förståelse av marknadsbegreppets roll i olika sammanhang uteblir.

En idéhistoriker som använt just den skogspolitiska kontexten för att undersöka ekonomiska föreställningar och konfliktpunkter mellan marknadens, samhällets och skogens tidsstrukturer är Julia Nordblad. Nordblad analyserar franska riksdagsdiskussioner under 1800-talets början, vilket möjliggör för jämförelser med den svenska kontexten. Nordblad menar att en central del av den franska debatten handlade om huruvida det ekonomiska egenintresset var en känsla som gav upphov till långsiktigt eller kortsiktigt tänkande, om egenintresset behövde släppas fritt eller kontrolleras för samhällets, och skogens, bästa.¹⁶

Även i sociologen Liliana Doganovas undersökning av den ekonomiska diskonteringspraktiken spelar skogen en central roll. Diskontering – ett samlingsbegrepp för metoder som syftar till att göra framtida värden jämförbara med nutida genom att räkna ner framtida värden utifrån en diskonteringsränta – är en del av samtida ekonomisk praktik. Metoden har delvis sitt ursprung i 1800-talets tyska skogsvetenskap, där den först användes för att avgöra värdet på skoglös mark, men senare började användas för att beräkna den ekonomiskt optimala tidpunkten för avverkning.¹⁷

Doganova och Nordblad synliggör hur ekonomisk teori och praktik befunnit sig i växelverkan med skogspolitik och skogsvetenskap, men behandlar huvudsakligen tyska och franska kontexter. Denna artikel bidrar till den svenska idéhistoriska forskningen om marknaden med en kvalitativ undersökning av ett förhållandevis tidigt marknadsbegrepp i en specifik kontext som både påverkats av, och påverkat, ekonomiskt tänkande. Samtidigt bidrar undersökningen till svensk skogspolitisk historia genom att historisera en idé som är central för samtida skogspolitik.

För att skilja marknaden från andra sätt att hantera skogen som resurs (som behovsbruk på allmänningar eller statlig odling) behövs ett förtydligande kring hur begreppet används. Jag har valt att utgå från en definition av marknaden som såväl konkreta som mer abstrakta arrangemang som både har som sitt primära syfte att möjliggöra, och samtidigt utgörs av utbyte av varor.¹⁸ I denna artikel är det skogen som utgör denna vara.

Ett tillägg till definitionen är att utbytet sker genom försäljning. Detta för att exkludera praktiker som byteshandel, och betona möjligheten till vinst som central.

Artikeln ämnar besvara följande frågor: Vilka föreställningar om marknaden kommer till uttryck i de skogspolitiska debatterna under 1800-talets senare hälft? Hur förstod man skogen som vara? Hur relaterade dessa föreställningar till relationen till framtiden och framtida generationer? Och sker det någon förändring avseende marknadsföreställningar och relationen till framtiden mellan 1800-talets mitt och sekelskiftet?

Undersökningen är kronologiskt strukturerad i två huvuddelar utifrån de två nedslagen. Inom denna tidsmässiga uppdelning är strukturen tematisk. Artikeln inleds med en kort beskrivning av viktiga förändringar som föregick undersökningsperioden avseende skogens status som ägodel, centrala för det marknadsorienterade skogsbrukets framväxt, samt hur dessa förändringar förstods av 1855 års kommitté.

Att äga växande skog

Mot slutet av 1700-talet och under 1800-talets första hälft utarrenderades och så småningom såldes stora delar av kronans skogar, till vilken den agrara och samiska befolkningen haft traditionella bruksrättigheter. Köparna var huvudsakligen järnbruk, för vilka skogarna blivit en central bränslekälla. På så sätt kom stora delar av skogen att succesivt hamna i privat ägo och själva skogsbruket bli alltmer intensivt och industrialiserat.¹⁹ En av de viktigaste händelserna i det avseendet var utförsäljningen av delar av kronoskogarna och delningen av vissa häradsallmänningar 1823/1824. Kring 1800-talets mitt var beslutet från vissa håll hårt kritiserat för att ha bidragit till den skogsbrist som man upplevde hotade.²⁰

Ett syfte med utförsäljningen av kronoskogarna var att skilja de enskilda intressena, i form av traditionella bruksrättigheter, från det allmänna intresset på statens marker och på så sätt undvika konflikten mellan böndernas mångsidiga skogsanvändning och statens skogsodling.²¹ Denna process resulterade samtidigt i en förändrad syn på skogen. Tidigare var det primärt det avvercade timret som, genom det arbete som lades ned vid avverkning, betraktades som ägodel. Från att vara någonting, likt vatten eller luft, som inte gick att äga började nu även den växande skogen anses möjlig att äga. Ett uttryck för denna förändring var 1850-talets livliga diskussion om huruvida tillgrepp av annans skog skulle omvandlas från åverkan till stöld.²²

I sin undersökning av skogsbrukets framväxt argumenterar Eliasson för att föreställningen om att skogen var en gåva från Gud eller naturen, snarare än en produkt av mänskligt arbete, blev allt svårare att upprätt-

hålla allteftersom mer arbete lades ned på skogens uppodling. Samtidigt skriver han att det var svårt att göra sig av med den äldre principen där arbete konstituerade äganderätten, vilket får det att framstå som att han menar att den förändrade synen grundade sig i att man övergav principen om arbete som äganderättens grund.²³ Dessa något motsägelsefulla uttalanden tror jag är ett uttryck för motsvarande ambivalens hos de historiska aktörerna, angående grunden till rätten att äga växande skog.

I 1855 års kommittés betänkande, vilket stödde förslaget att omvandla åverkan till stöld, jämfördes skogen med odlat spannmål. Förvisso var säden en produkt av arbete, men det kunde även skogen vara, menade kommittén. Då exempelvis åverkan på planterade fruktträd inte var att anse som stöld, var den avgörande punkten för äganderätten dock inte huruvida fröet till trädet planterats av människohand, påpekade man.²⁴ Kommittén uttryckte dessutom att skogen planterades för efterkommande och för staten.²⁵ Det nedlagda arbetet var därmed frånskilt arbetets resultat i tid. Den som åtnjöt resultatet var oftast en annan än den som utfört arbetet. Snarare än arbete verkade rätten att äga växande skog för kommittén ha sin grund i föreställningen om att man i relation till fast egendom hade rätt till alla egendomens alster. Hittillsvarande lagstiftning, och allmogens uppfattning, där tillgrepp på växande skog inte betraktades som stöld, såg enligt kommittén ut som den gjorde på grund av skogens tidigare ringa värde.²⁶ "Bland de bildade klasserna" uppgavs att skogsåverkan alltmer betraktades som stöld.²⁷ Man menade att det i det förflutna, när skogarnas värde varit lågt, hade funnits en slags ofullständig äganderätt till växande träd. Nuets mer "framskridna bildningsrättsbegrepp", i kombination med nya ekonomiska förhållanden, var oförenligt med denna ofullständiga äganderätt.²⁸ Inte enbart på grund av den växande arbetsinsatsen i det industrialiserade skogsbruket, utan också på grund av att skogen fått ett ökat – ekonomiskt – värde, var även den växande skogen att betrakta som ägodel.

Nuets och framtidens rätt – avkastning och grundkapital

Det fanns dock reservationer till detta nya synsätt. En av 1800-talets centrala figurer i skogsfrågan, som även var medlem i 1855 års skogskommitté, var Gustaf Segerdahl.²⁹ Segerdahl var utbildad vid Kungliga Skogsinstitutet, författare till flertalet handböcker i skogshushållning och direktör för Kungliga Skogsinstitutet 1855–1869.³⁰ Han menade att den växande skogen inte helt kunde ägas av nu levande generationer. I en civilisation fanns ingen ovillkorlig äganderätt som rättfärdigade att nuet tillgodogjorde sig skogen "i strid med naturlagerne, och till uppenbahrt

mehn för samhället”.³¹ Samhället verkade alltså, för Segerdahl, innefatta inte bara nu levande människor utan även dess potentiella, framtida, befolkning. Enligt Segerdahl var nuvarande generation efter ”naturens bestämelse [...] *egare blott af skogens naturliga afkastningsbelopp*, för den tid denna generation är till, samt *besittningsegare* eller rättare *förvaltare af dess beständiga virkeskapital*”.³²

Även om Segerdahl sannolikt inte motsatte sig den rättsliga förskjutningen från bruksrätt till äganderätt och från åverkan till stöld, vilken gjorde att växande träd inte längre kunde användas av vem som helst, så ansåg han inte heller att de kunde ägas hursomhelst. Nu levande generationer kunde under sin livstid endast äga skogens ”avkastningsbelopp”. Avkastningen utgjorde nuvarande generations naturliga rättighet, men denna generation var samtidigt skyldig att förvalta skogens ”beständiga virkeskapital”, vilket inte framstod som möjligt att äga för Segerdahl.

Här finns anledning att återvända till föreställningen om vad som vid denna tid utgjorde grunden för rätten att äga växande skog. Jämfört med föreställningen om att det nedhuggna timret tillfaller ägaren på grund av det arbete som lagts ned vid avverkningen framstår rätten att äga avkastning som mer abstrakt. Nuets rätt till skogens avkastning kommer inte enbart från dåtiden, då det är stor chans att den som la ner arbete på att så och plantera inte är densamma som den som får skörda. Inte heller kommer rätten till avkastning enbart från nuet, då måste ta hänsyn till framtiden. Urskiljandet av det som går att äga, och därmed får avverkas, från det som nu levande generationer är skyldiga att förvalta för att inte kränka framtidens rätt är därmed beroende av någon form av beräkning.

I fråga om hur beräkningen av nuets respektive framtidens rätt skulle se ut fanns en dispyt mellan Segerdahl och en annan auktoritet i skogsfrågor, Carl Ludwig Obbarius. Obbarius, ursprungligen från Tyskland, rekryterades till Sverige av Bruks societeten för att ge råd och utbildning kring skötseln av de stora och ekonomiskt viktiga bruksskogarna.³³ Obbarius betonade vikten av att nu levande generation tog ut så stor och så jämn inkomst ur skogen som möjligt – utan att äventyra långsiktig, ut hållig avkastning.³⁴ Obbarius menade att skogen förbättrades kontinuerligt, ända tills den nådde vad Segerdahl kallade dess normala tillstånd, ett slags föreställt idealtillstånd. Att nå detta tillstånd kunde dock ta hundra år. Utgick man endast från den första värderingen av skogen, som Segerdahl ville göra, skulle det ”afkastningsbelopp” som nuet beräknades kunna ta ut från skogen vara mycket lägre än det borde vara. Detta betraktade Obbarius som stöld från de generationer som levde under denna första period. Man behövde därför fortlöpande undersöka skogarnas värde, då de efter en viss tid av korrekt skötsel borde vara förbättrade. I avseende på rättvisa mellan nuet och framtiden var det för Obbarius

nödvändigt att generera så stor inkomst från skogen som möjligt åt nu levande generationer.³⁵ Nuet hade alltså inte enbart rätt till avkastning, utan maximal sådan.

Både Segerdahl och Obbarius använde sig av begreppet ”grundkapital” för att beskriva den del av skogen som nu levande generationer var skyldiga att förvalta inför framtiden.³⁶ Även i 1855 års skogskommittés betänkande förekom begreppet. I en reservation framhölls att målet med kommitténs lagförslag borde vara att bibehålla skogens ”grundkapital” oförminskat över tid.³⁷ För att distinktionen mellan nuets rätt till avkastning och framtidens rätt till skogens grundkapital skulle bli verksam behövdes dock, åtminstone enligt Segerdahl, lagar.³⁸ För de nu levande skogsägarna fanns nämligen en möjlighet att för egen del tillskansa sig allt äldre virke som tidigare generationer lämnat kvar för skogens bibehållande. För Segerdahl var detta både ”onaturligt och orättvist”. De nu levande var, likt tidigare generationer, skyldiga att lämna en del av den ”grundmassa [...] som efter naturens ordning” borde tillfalla framtiden.³⁹ Därmed fanns en moralisk samhörighet mellan dåtid, nutid och framtid. Det var förvisso möjligt för nu levande generation att använda mer än sin rättmätiga del, men det betraktades av Segerdahl som onaturligt. Detta användande av termen ’naturligt’ för att beskriva den moraliska relationen mellan generationer kan möjligtvis ses som ett uttryck för Segerdahls dragning till en romantisk biologi, enligt vilken människan skulle sträva mot att förverkliga naturens inneboende förutsättningar.⁴⁰ Detta förverkligande verkade även innebära att förhålla sig till dessa förutsättningsgränser när det kom till relationen mellan nuet och framtiden, och att säkerställa att skogens grundkapital förblev intakt över tid.

Även om Obbarius, verksam inom den konjunkturberoende bruksnäringen, inte verkar ha delat Segerdahls mer romantiska samhällssyn så oroade även han sig för framtidens skogstillgång.⁴¹ Obbarius föreslog själv två definitioner på skogsbrist. Den ena innebar att skogsbrist uppstod när det inte längre fanns tillräckligt mycket brukbart material i skogen för att möta nuets behov. Utifrån den andra definitionen uppstod brist redan när vad Obbarius kallade skogens ”räntor, d.v.s. dess årliga tillväxt i material” inte längre räckte att möta nuets behov, och man tvingades avverka skogens ”grundkapital”.⁴² Den första definitionen av skogsbrist utgick alltså från möjligheten att möta nuvarande behov. I den andra definitionen fanns förvisso virke för att tillfredsställa nuets behov, men på bekostnad av framtida virkestillgång. Utifrån denna andra definition var skogsbrist, enligt Obbarius, inte endast en risk för framtiden utan, år 1856, redan ett faktum.⁴³

Moraliska rättigheter och skyldigheter mellan nutida och framtida generationer i avseende på skogen formulerades alltså delvis i ekonomiska

termer, i form av avkastning och kapital. Hur distinktionen mellan de två skulle göras var, som meningsskiljaktigheten mellan Obbarius och Segerdahl visar, en kalkyl med moraliska implikationer. I likhet med hur Doganova beskriver effekten av användningen av diskontering, bäddades på så sätt diskussionen om nuets etiska ansvar för framtiden in i den tekniska diskussionen kring det korrekta sättet att beräkna skogens tillväxt och den optimala tidpunkten för dess avverkning.⁴⁴

Att spara skog för framtiden

Med den ökande oron för så väl närstående som avlägsen skogsbrist blev frågan om hur man skulle förvalta skogen för att säkerställa framtida skogstillgångar alltmer akut. Hur diskuterades då marknaden i relation till den hotande skogsbristen och ansvaret för framtiden?

Tidigare forskning har visat att de historiska aktörerna vid 1800-talets mitt själva förstod en stor del av problematiken som en tidsmässig konflikt mellan det kortsiktiga egenintresset och skogens långsamma tillväxttakt. Samtidigt betonas att ett av de viktigaste förslagen på åtgärder var att upplysa bönderna om den ekonomiska vinst de hade att vänta om de brukade skogen mer långsiktigt.⁴⁵ Förståelsen av det kortsiktiga egenintresset som problematiskt för skogens framtid innebar med andra ord långt ifrån en ensidig kritik mot den ökade marknadsorienteringen, eller det ekonomiska egenintresset, som sådant.

Mårald och Westholm menar att den långa tiden mellan investering och vinst inom skogsbruket krävde tålmod, och att prognosen i det avseendet fyllde en viktig disciplineringsfunktion för att *förebygga* handlingar baserade på kortsiktiga intressen och behov.⁴⁶ Detta skulle kunna tolkas som att prognosen var viktig för att exempelvis avstå från att hugga ner skog för att på kort sikt tillfredsställa nuvarande behov och vinstbegär. Med andra ord, att prognosen var ett viktigt verktyg för att upprätta en ny slags sparsamhetsnorm där man avstod från avverkning för att bevara skog över tid. Att ta ansvar för framtiden uppfattades dock inte, som vi strax ska se, nödvändigtvis som synonymt med att avstå från att avverka.

Mårald och Westholm beskriver att i skiftet från behovsbruk till marknadsorienterat skogsbruk började böndernas mångsidiga användning av skogen att betraktas som ett missbruk.⁴⁷ Men det verkar inte enbart ha varit böndernas mångsidiga användning, utan själva behovsbrukets princip – att endast avverka för att täcka husbehov – som började uppfattas som problematiskt för skogens framtid. I prästeståndet diskuterades exempelvis den traditionella behovsrätt som var knuten till boställsskogarna, vilken gav präster och församlingar rätt att bruka kronans skogar utifrån behov. Prästen Anders Fredrik Sondén, dåvarande kyrkoherde i

Skeda och senare domprost i Skara, uttryckte att det stora problemet var att den skog som inte behövdes för den boendes eller församlingens användning lämnades ”på roten att ruttna”.⁴⁸ Liknande åsikter, som att avstå från att avverka ”mogen” skog som oförenligt med ordnad skogshushållning, uttrycktes även i borgarståndet.⁴⁹ I stället för att avverkas utifrån boställets behov borde skogen, enligt Sondén, delas upp och systematiskt avverkas i enlighet med den alltmer populära trakthuggningsläran, det vi idag skulle kalla kalhyggesbruk, där träden inom ett område är lika gamla och skogen sköts som en växtodling med föryngring, röjning, gallring och slutavverkning.⁵⁰

En annan kyrkoherde, Jon Wåhlander, påpekade att införandet av sådan ”rationell skogshushållning” skulle innebära betydande omkostnader för boställsinnehavaren. Boställsinnehavaren borde därför få rätt att sälja de årliga avverkningar som inte behövdes för boställets behov. En del av denna avkastning skulle såklart gå till kronan och staten, som ju ägde skogen, men en del borde tillfalla boställsinnehavaren eller församlingen. Sondén instämde och kopplade samman rätten att få sälja en del av den årliga avkastning som skulle uppstå om boställsskogarna sköttes enligt trakthyggesbruk med församlingarnas byggnadsskyldighet. Byggnadsskyldighet var församlingarnas och boställshavarnas, ofta prästernas, skyldighet att ta hand om eller upprätta nya byggnader på kronans jord. Detta kunde innebära stora utgifter. Sondén menade att trakthyggesbrukets på förhand bestämda årliga avverkning riskerade att inte räcka till en ny byggnad eller större reparation, vilket skulle tvinga församling eller pastor att köpa in timmer trots att bostället i själva verket hade mer än tillräckligt med skog. Detta framstod som orimligt för Sondén. Om bostället däremot fick del av avkastningen av kronans skog kunde både ”nuvarande rättigheter och [...] framtida behov” garanteras. Wåhlander utvecklade resonemanget. Paradoxen, där man trots att det fanns skog i överflöd tvingades betala extra för timmer på grund av att trakthuggningsplanens årliga avverkning inte räckte till, skulle kunna undvikas genom att boställsinnehavaren gavs rätt att spara en del av den årliga avverkningen om den översteg boställets husbehov, antingen i form av timmer eller i form av pengar från försäljningen av överskottet. Dessa sparade medel skulle sedan kunna användas, den dag då en ny byggnad eller större reparation blev aktuell.⁵¹

Liknande ståndpunkter kring boställsskogarna uttrycktes av kommitén. Att skogarna fått användas till husbehov men inte fått säljas hade i allmänhet resulterat i en avsaknad av omsorg. Där tillgången på skog varit knapp hade det nuvarande behovet fått styra trots negativa konsekvenser för framtida skogsbestånd. Där tillgången överstigit det nuvarande behovet hade boställsinnehavaren inte haft något intresse av att vårda

skogen för framtiden, då han inte hade rätt till resultatet – avkastningen – av denna vård.⁵²

I övergången från behovsbruk till ett marknadsorienterat skogsbruk fick alltså själva sparandet av skogen en något ny karaktär. Redan vid 1800-talets början hade Israel af Ström, upphovsmannen till de inledande Visingsöekarna, betonat att skogshushållning inte var detsamma som att låta träd stå kvar i skogen.⁵³ Detta upprepades i riksdagen vid 1800-talets mitt. Att spara skog var inte nödvändigtvis att låta träden stå för att sedan avverka så mycket man behövde, när man behövde, exempelvis för att upprätta en ny byggnad. Att spara skog var även att kontinuerligt avverka och kontinuerligt återplantera, och att därefter spara avkastningen, i bemärkelsen faktiskt timmer eller pengar. Pengarna kunde användas för att köpa in timmer från annat håll i framtiden. På så sätt skulle det bli möjligt att avstå från att avverka den egna skogen utöver den årliga hushållningsplanen och samtidigt tillgodose sina timmerbehov. Denna form av sparande krävde alltså att man vid vissa tidpunkter avverkade mindre än vad man behövde och vid andra mer än vad man behövde.

En intressant dimension av diskussionen är ansvarets relation till marknaden. I relation till boställsskogarna framstår närmast marknaden som ett verktyg för att ta ansvar, genom att kontinuerligt och planerligt avverka och sälja. Det oansvariga är att låta träden stå kvar i skogen och förmlutna bara för att man inte behöver dom. Att avverka mer skog än vad boställsinnehavaren för närvarande är i behov av blir ett sätt att spara skog över tid, antingen genom att spara det faktiska timret eller genom att sälja det och vid ett senare tillfälle använda försäljningssumman för att köpa timmer från annat håll. Här är det framför allt den nära framtiden, som exempelvis församlingens egna framtida behov, som tas hänsyn till. Men samtidigt verkar det ha funnits en förhoppning om att denna praktik skulle harmonisera nuets behov och den mer avlägsna framtidens rätt, genom att man med det sparade kapitalet – pengar eller timmer – inte behövde gå utöver den fastställda trakthyggesplanen, och på så sätt kompromissa med framtida virkestillgång, den dag som man exempelvis behövde upprätta en ny byggnad.

Att låta bli att avverka skog framstår stundvis som en form av miss-hushållning i nästan lika hög utsträckning som impulsivt och oplanerad avverkning. Prognosens disciplineringsfunktion var därmed inte bara central för att förhindra handlingar, så som avverkningsbaserade på kortsiktiga behov eller begär, utan också för att motivera handlingar som annars kunde upplevas som arbetsamma eller dyra utifrån nuets behov och tillgångar, så som att avverka mer än man behövde. Det ögonblickliga vinstintresset sågs alltså som problematiskt, men inte på grund av att dess mål var vinst utan för att det var oöverlagat och alltför förankrat i

nuet. Av liknande anledningar betraktades behovsbruket som problematiskt, då det ansågs dikteras av nuets praktiska behov snarare än (långsiktig) ekonomisk överläggning. Däremot betraktades möjligheten att avverka och sälja skogen på en marknad med hopp om att göra en vinst som en stark motivation till att värna om skogens framtid, vilket innebar att marknaden tilldelas en viktig roll för föreställningen om ansvarsfullt skogsbruk. Det var således inte bara ett, utan två sorters vinstintressen som ansågs hota skogen – det kortsiktiga och det obefintliga.

Behovsbrukets orättvisa och den goda konkurrensen

Även om det, som Mårald och Westholm beskrivit, i princip rådde konsensus inom skogskommittén kring det kortsiktiga vinstbegäret som en central orsak till den hotande skogsbristen var föreställningen om konflikt mellan det ekonomiska begäret och omsorgen om skogens framtid en källa till oenighet i riksdagsdebatterna. Där förekom både kommitténs ståndpunkt – att föreställningen om att den enskilde bäst förvaltade skogen var falsk – och påståenden om att det inte fanns någon konflikt mellan den enskildes intresse och skogens vård över tid.⁵⁴ Inte minst inom bondeståndet motsatte man sig kommitténs problemformulering. Ett ingripande i den enskildes hushållning eliminerade den vinst som drev enskilda till omsorg om skogen. Ingrepp skapade ”osäkerhet och håglöshet” och förlamade den enskilda omtanken. Misshushållningen skulle minska allteftersom virkespriset ökade, då ökat ekonomiskt värde skulle öka incitamentet för omsorg om skogens framtid.⁵⁵

Synen på vinstintresset som en viktig motivation till omsorg om skogen återfinns i diskussionen kring kronoparker och häradsallmänningar. Kommittén föreslog att all utsyning till husbehov från allmänningarna skulle upphöra och avkastningen i stället säljas på auktion.⁵⁶ I stället för utdelning i timmer skulle försäljningsvinsten delas mellan de som hade del i allmänningarna. På så sätt, menade kommittén, skulle den konflikt som ofta uppstod vid de årliga utdelningarna elimineras. Så även den orättvisa som kommittén uppfattade hos nuvarande behovsrätt, som gjorde att den som hade egen skog att tillgå inte hade rätt till virke från allmänningen. Denna orättvisa betraktades som ett hinder för god skogsvård. Varför ta hand om den egna skogen, när en välkött skog medförde att man inte fick ta del av allmänningens skog? Och varför skulle individer med god tillgång till egen skog betala för allmänningens vård, när de inte fick ta del av virket? Genom att få utdelning i pengar i stället för i timmer kunde alla häradsboende köpa det virke de behövde på auktion, menade man. Det enda de hade att frukta var inbördes konkurrens, vilken i slutändan borde vara alla till fördel genom att priset för virke borde öka genom

konkurrensen.⁵⁷ Fredrik Åkerman – ledamot för ridderskapet och adeln, bruksägare och president för Bergskollegiet, det ämbetsverk som ansvarade för gruv- och metallnäringen – höll med kommittén. Han ansåg det centralt att avskaffa behovsbruket. Det var alltför lätt att tycka ”synd om den eller den”. Tog man hänsyn till olika personers behov skulle skogsskötelsen få lida.⁵⁸ Medlidandet behövde tuktas för upprättandet av ett rationellt skogsbruk.

Behovsbruket, åtminstone det kopplat till häradsallmänningarna, uppfattades alltså inte bara som ineffektivt utan även av vissa som en form av orättvisa, genom att det gav den som misskötte den egna skogen rätt till utsyning från allmänningen. Marknaden framträder på så sätt i diskussionen i viss mån även som ett verktyg för att skapa rättvisa i nuet och ett sätt att i förlängningen linjera nuets intressen och rättigheter med omsorg om skogen och därmed med framtidens rätt till skog, genom att skapa incitament att vårda såväl den egna som allmänningens skog.

Konkurrenssituationen framstår samtidigt som en slags chimär för kommittén och förväntades i slutändan leda till vinst för alla. Dessa föreställningar uppvisar likheter med idén om spontan ordning, som diskuterades några decennier tidigare i det franska parlamentet, när den franska nationella skogslagstiftningen förhandlades fram. Kärnan i idén om spontan ordning består i en föreställning om att, så länge äganderätten och individens frihet skyddas i nuet, så kommer marknadens mekanismer över tid leda till det bästa resultatet för samhället i stort. Summan av en mängd individers handlande, baserat på ekonomiskt egenintresse, tar därmed delvis över direkt styrande och planering. Utifrån idén om spontan ordning finns egentligen ingen konflikt mellan det enskilda egenintresset och det allmännas bästa. I det franska parlamentet rådde dock oenighet kring huruvida denna princip även fungerade för skogen, just på grund av dess långsamhet.⁵⁹

En liknande ambivalens kring huruvida det enskilda egenintresset kunde säkra skogens framtid eller utgjorde dess största hot verkar ha funnits i den svenska riksdagen. Marknaden framstår i viss mån som en plats där det enskilda egenintresset kan leda till det allmännas fördel, genom en konkurrens som i slutändan kommer alla till gagn och ett vinstintresse som ger ökat incitament för omsorg om skogen. Det behovs-inriktade bruket framstår tvärtom stundvis som både orättvist och som ett hinder för omsorg om skogen. Det fanns dock liknande farhågor i den svenska diskussionen som i det franska parlamentet – att skogens långsamhet riskerade att sätta marknadens välgörande mekanismer ur spel.

Teorin om skogens räntabilitet

I sin reservation till 1856 års betänkande blickade kommittémedlem, lantmätare och direktör för Lantmäteriet, Ludvig Falkman, tillbaka till 1824 års utförsäljning av kronoskogarna.⁶⁰ Han menade att man agerade utifrån intresset av en sund statsekonomi, och tillämpade en regel som är riktig i de allra flesta fall, nämligen att den enskilde förvaltar sin egendom bättre än staten. Man glömde dock att det för denna regel fanns ett viktigt undantag – skogen. Detta då skogen som kapital som ger lägre ränta om den får växa till sig än om den skövlas och säljs. Och nuets begär efter vinst är oftast starkare än ”den patriotism, som först efter mansåldrar rätt uppskattas och i alla händelser icke ger någon fylld börs.”⁶¹

Falkman ger uttryck för grunden till en specifik föreställning som flertalet av de historiska aktörerna upprepade, och som även Eliasson har uppmärksammat i sin studie, nämligen teorin om skogens räntabilitet.⁶² Enligt denna teori var skogens värdeökning över tid lägre än den ränta man kunde erhålla för samma tidsperiod om man avverkade skogen, sålde virket och investerade försäljningssumman i ett annat, förhållandevis tryggt, företag.⁶³ En viktig aspekt av räntabilitetsteorin var därmed en föreställning om att värdet av investerat kapital ökar över tid. Framtiden kommer därmed, ur ekonomisk synpunkt, att vara bättre än dåtiden. Det som gav upphov till problem var skillnaden mellan tillväxten hos skogens värde respektive den förväntade tillväxten hos andra långsiktiga företag. Den växande skogens ekonomiska värde ansågs öka långsammare över tid än det generella värdet hos andra investeringar.

Utifrån räntabilitetsteorin var det dock inte det kortsiktiga vinstintresset, som tidigare forskning framför allt framhållit som särskilt problematiskt, som kom i konflikt med skogens långsiktiga omvårdnad och framtidens rätt till skog. I stället var det ett långsiktigt vinstintresse, som bättre ansågs kunna tillgodoses genom att på kort sikt avverka skogen och sedan över längre tid investera pengarna någon annanstans. Det var med andra ord inte ett problem som kunde lösas genom att ett kortsiktigt egenintresse tyglades med hjälp av exempelvis en prognos som utlovande större vinst i framtiden om man avstod från avverkning. Snarare framstod det som att vissa, utifrån räntabilitetsteorin, ifrågasatte själva den ekonomiska rationaliteten, åtminstone för privatpersoner, i att odla skog.

Sekelskiftet: Från grundkapital till framtida räntabilitet

Som tidigare nämnt blev det aldrig någon lag av 1855 års skogskommittés betänkande. Ett halvt sekel senare, år 1896, tillsattes en andra skogskommitté. Den nya kommitténs förslag vilade på två huvudpunkter: upprät-

tandet av lokalt förankrade skogsvårdsstyrelser och, likt tidigare betänkande, en återväxtplikt.⁶⁴

Enligt Karl Starbäck, botaniker, riksdagsman i andra kammaren och frontfigur i naturskyddsfrågor, var två aspekter centrala för skogslagstiftningen: plikten att säkerställa framtida "räntabilitet" och att generera högsta möjliga avkastning i nuet.⁶⁵ Detta upprepades i första kammaren.⁶⁶ Nuet ansågs med andra ord, likt vid 1800-talets mitt, fortfarande ha rätt till maximal avkastning. Framtidens rätt diskuterades däremot inte i lika hög utsträckning i termer av ett bevarat grundkapital, även om begreppet fortfarande förekom.⁶⁷ Kommittén sa uttryckligen att skogsägaren bör vara fri att "tillgodogöra sig det befintliga skogskapitalet *utan* [min kurs.] hänsyn till uthållig avkastning", så länge skogens föryngring inte äventyrades.⁶⁸ Denna formulering uttrycker en svårfångad men viktig förskjutning från den hållning, inte minst företrädd av Segerdahl, som närvarade i diskussionerna vid 1800-talets mitt, nämligen att bevarandet av ett grundkapital var centralt för att uppfylla nu levande generationers ansvar gentemot framtiden. 1896 års kommitté betonade tvärtom att den nu levande skogsägaren hade rätt att avverka all befintlig skog – så länge man sörjde för den återväxt som skulle säkerställa framtida räntabilitet, alltså framtida avkastning. Det konkreta uttrycket för nuets ansvar för framtiden – förekomsten av skog – sköts på så sätt framåt i tiden.

Skogen som låst kapital

Räntabilitetsteorin, att tillväxten på skogens värde över tid ansågs bli mindre än om man avverkade, sålde och återinvesterade försäljningssumman i ett annat företag, användes fortfarande vid sekelskiftet som förklaringsmodell. Men det hade även tillkommit andra sätt att förklara uppkomsten till konflikt mellan nuets begär och behov, och plikten att säkerställa framtidens skogstillgångar. Detta var det faktum att skogen som kapital var "låst", bundet, under tiden den växte till "ekonomisk mognad". För att omvandla skogen till rörligt kapital var man tvungen att avverka.⁶⁹ Flertalet skogsägare kunde inte avvara inkomst, utan avverkade och sålde för att kunna betala räntor till "aktieägare och inteckningsinnehavare".⁷⁰ En talare bad andra kammaren föreställa sig "att en person köpt ett skogshemman för att [...] med skogens tillhjälp afbeta sina skulder till hypoteksbanken". Om Skogsstyrelsen förbjöd avverkning riskerade hemmansägaren att bli ekonomiskt ruinerad, kanske tvingas gå i konkurs, stämmas för att "han varit af sin ekonomiska ställning tvingad att afverka på den skog, han köpt och äger". Dömd till böter som han inte kunde betala tvingades han i häkte. Allt detta för att han försökt försörja sin familj.⁷¹

Mot detta hjälpte inte virkesprisets stegring, då vinsten vid avverkning då också blev större, och mer lockande för den ekonomiskt utsatta. Kommitténs blick på hemmansägarna var inte lika mild. Det ekonomiska nödvånget, skogsägarnas tillfälliga behov av att avverka och sälja härleddes till "dålig hushållning och slösaktigt levnadssätt".⁷² Andra betraktade skogsskövlingen inte primärt som en konsekvens av moraliska tillkortakommanden, utan som ett utslag av konkurrensens tvingande effekt.⁷³ Jämfört med 1855 års kommittés förhoppningar om konkurrensen som en kraft som skulle komma majoriteten till gagn, framstår inställningen vid sekelskiftet som mer ambivalent. Samtidigt verkar statlig förvaltning uppfattats som ett mindre realistiskt politiskt alternativ, med tanke på att förslaget på ett omfattande statligt skogsbruk, som funnits med i det första betänkandet, saknades i det andra betänkandet.

I andra kammaren påpekades att även om man inte själv fick skörda det man sådde så ökade markens värde om man planterade träd, trots att det skulle dröja innan skogen var avverkningsbar.⁷⁴ Möjligheten att realisera detta värde, alltså omsätta det i pengar, krävde dock att man sålde marken. Det var precis detta som många befارade skulle ske om förslaget på avverkningsförbud för skogsägare som misskötte sin skog infördes. Det skulle tvinga mindre skogsägare att skiljas från sitt hem och sin skog för att undvika ekonomisk konkurs.⁷⁵ Det moderna ekonomiska livets krav på kontinuerligt tillgängligt kapital verkade hamna i konflikt med skogens långsamma tillväxttakt.

En marknadsanpassad skog

Skillnaden mellan skogens tillväxttakt och tidsstrukturen hos den enskildes ekonomi, och det återkommande behovet av rörligt kapital i det framväxande moderna ekonomiska samhället, framstod alltså som ett centralt problem för skötseln av de privata skogarna. Cykeln för den enskilde ägarens ekonomi var betydligt kortare än skogens rotationsperiod. Tiden framstod med andra ord som en av de viktigaste förutsättningarna för ett uthålligt skogsbruk, så även för kommittén.⁷⁶

En som hade haft tiden på sin sida var friherre och bruksägare Fredrik von Essen. von Essen hade en lång politisk karriär, först som ledamot av ridderskapet och adeln, därefter riksdagsledamot i första kammaren och finansminister i den konservativa och tullvänliga bildska regeringen 1888–1894.⁷⁷ Han var dessutom en av de få lyckliga som fått skörda den skog som han sått i sin ungdom. von Essen påpekade hur skogar med kortare omloppstider, tack vare de nya marknader som nu efterfrågade trämassa och mindre timmerdimensioner, kunde förutse fler ägare denna glädje. Kortare omloppstider motiverade dessutom i större utsträckning ägaren

till återplantering, då han själv kunde komma att få avverka den återplanterade skogen.⁷⁸ Efterföljande talare i första kammaren, Pontus Fahlbeck, en politiskt konservativ statsvetare med starkt nationalekonomiskt intresse, fortsatte resonemanget, möjligtvis inte i den riktning von Essen hade i åtanke.⁷⁹ Enligt Fahlbeck kom den största delen av skogens exportvärde från skogar med långa omloppstider, mellan 60 och 100 år. Skogar med korta omloppstider, mellan 30 och 60 år, stod endast för en mindre andel av exportvärdet. Omsorgen för skogen med kort omloppstid kunde möjligtvis tänkas sammanfalla med den enskilda ägarens ”naturliga intresse”, då ägarna hann skörda vad de själva sått. Skog med lång omloppstid, som utgjorde det största värdet i nationalekonomiskt avseende, krävde däremot en sträng förvaltning, helst koncentrerad hos några få, starka aktörer, allra helst staten. Den föreslagna återväxtlagen, som klubbades igenom kort efter meningsutbytet, skyddade enligt Fahlbeck inte ”skogskapitalet” utan premierade den korta omloppstiden.⁸⁰

Olika omloppstider verkade alltså, åtminstone utifrån Fahlbecks perspektiv, kräva olika sorters politik. Kortare omloppstider kunde till viss del harmonisera det enskilda och det allmänna välståndet, nuets och framtidens intressen, genom att se till att framtiden – i bemärkelse den dag som man fick skörda den skog som såtts – kom närmare. För längre omloppstider, och ansvar inför den mer avlägsna framtiden, kvarstod däremot problematiken. Trots att kommittén ansåg att staten var den bästa skogsägaren just på grund av den tidliga dissonansen mellan det enskilda livet och längre omloppstider menade man att det var viktigare att lösa enskilda skogars skötsel. Majoriteten av skogen ägdes av enskilda. Det var därför av största vikt att upphäva eller mildra den motsättning som kommittén menade fanns mellan den enskildes och samhällets intressen i relation till skogen.⁸¹ Att försöka köpa in kronoskogar hjälpte inte då det var omöjligt att i tillräcklig utsträckning öka dessa för att säkra framtiden. När ett område väl hade hamnat i bolagens händer ansågs det nämligen omöjligt för kronan att köpa tillbaka det – kronan var för långsam för att kunna konkurrera med det privata på marknaden.⁸² Det alternativ som exempelvis von Essen förespråkade var att i stället delvis anpassa skogens tidsstruktur till det individuella människolivets och det ekonomiska intressets eller behovets kortare, ändliga men repetitiva tidsstruktur. Kortare omloppstider möjliggjorde om inte flera, så åtminstone en, avverkning under en livstid. Diskussionen om hur skogsbristen skulle hanteras blev på så sätt till viss del en fråga om vilken *slags* skog som skulle premieras. Ropen efter ett långsiktigt skogsbruk var med andra ord inte per definition synonymt med en skog med långa omloppstider.

Slutsatser

Tidigare forskning har betonat att det kortsiktiga vinstintresset betraktades som djupt problematiskt i 1800-talets skogspolitiska debatter. Denna artikel nyanserar den beskrivningen. Förvisso sågs det kortsiktiga vinstintresset som problematiskt för skogen, men vinstintresset som sådant skulle snarare mobiliseras än elimineras. Inte minst i relation till boställsskogar och allmänningar, som tidigare brukats enligt behovsbrukets princip, betraktade såväl kommittén som riksdagen möjligheten att sälja timmer på marknaden och göra vinst som en viktig motivation till omsorg om skogens framtid. I det avseendet fick marknaden en viktig roll för föreställningen om ansvarsfullt skogsbruk och prognosen blev viktig inte bara för att förebygga, utan även för att motivera vissa handlingar som utifrån behovsbrukets princip framstod som potentiellt irrationella, som att avverka mer än vad man för närvarande behövde.

Samtidigt fanns farhågor att den långsamma skogen inte betedde sig som andra varor, och att detta skulle sätta marknadens konstruktiva mekanismer ur spel. Vid 1800-talets mitt diskuterades framför allt räntabilitetsteorin, som utgick ifrån föreställningen att man kunde göra en större vinst på lång sikt genom att kortsiktigt avverka skogen, sälja timret och långsiktigt återinvestera vinsten i ett annat företag. Utifrån denna teori var det inte bara ett kortsiktigt vinstintresse som orsakade problem, utan vissa verkade ifrågasätta själva den ekonomiska rationaliteten för enskilda individer att odla skog. Vid sekelskiftet hade ytterligare en problemformulering fått fäste – att skogen som kapital var låst under tiden den växte. Detta betraktades som en viktig orsak till konflikt mellan nutida och framtida intressen i avseende på skogen, där nutida generationer i det moderna ekonomiska livet hade ett kontinuerligt behov av rörligt kapital och därmed tvingades till att avverka eller sälja sin skog.

Den etiska relationen mellan nutida och framtida generationer diskuterades delvis i ekonomiska termer. Som Mårald och Westholm tidigare framhållit kom skogen från 1800-talets mitt och framåt att alltmer betraktas som ett abstrakt kapital.⁸³ Detta fick konsekvenser för hur man talade om nutida och framtida generationers rättigheter och skyldigheter, vilket framträder tydligast i förskjutningen av de begrepp som användes för att hänvisa till framtidens rätt i avseende på skogen, från grundkapital vid 1800-talets mitt till framtida räntabilitet vid sekelskiftet. Grundkapital var förvisso även det ett abstrakt begrepp, där det krävdes beräkningar för att avgöra vad som var att betrakta som nuets avkastning, och som därmed kunde avverkas, och vilken del av skogen som var att betrakta som grundkapital, och därmed skulle sparas. Framtida räntabilitet var dock än mer abstrakt i och med att det inte refererade till någon del av

den nu existerande skogen, utan snarare hänvisade till en framtida föreställd avkastning som skulle säkerställas genom återväxtprincipen.

Noter

1. Per Eliasson, *Skog, makt och människor: En miljöhistoria om svensk skog 1800–1875* (Stockholm: Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, 2002), 374.
2. ”Berättelsen om Sveriges rakaste ekskog - Från planta till plankan, på Visingsö odlas ek av högsta kvalitet” <https://news.cision.com/se/statens-fastighetsverk/r/berattelsen-om-sveriges-rakaste-ekskog---fran-planta-till-planka--pa-visingso-odlas-ek-av-hogsta-kvalitet,c532412> (2025-07-04).
3. Erland Mårald, Camilla Sandström och Annika Nordin, *Forest Governance and Management across Time: Developing a New Forest Social Contract* (London New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2017), 1.
4. Eliasson, *Skog*, 374; Karl-Göran Enander, *Skogsbruk på samhällets villkor: Skogs-skötsel och skogspolitik under 150 år* (Umeå: Sveriges lantbruksuniversitet, 2007), 16.
5. Eliasson, *Skog*, 236–37, 250–51, 363.
6. Jenny Andersson och Erik Westholm, *Slaget om framtiden: Forskningens roll i konflikten mellan tillväxt och miljö* (Stockholm: Santérus förlag, 2019), 98–99.
7. För ledande skogsvetenskapliga teoretiker under perioden har jag utgått från Enander, där fem framstår som särskilt betydande: Israel af Ström, Gustaf Segerdahl, Carl Ludvig Obbarius, Conrad Georg Holmerz och Carl Björkman. Endast Obbarius, Segerdahl och af Ström publicerade relevant litteratur under tiden för mina nedslag. Enander, *Skogsbruk*, 33–34.
8. Enander, som kronologiskt beskrivit 1900-talets skogspolitik och tillkomsten av 1903 års lag, behandlar framför allt 1800-talet som en slags förhistoria och används i denna undersökning som historisk bakgrund snarare än forskningskontext. Enander, *Skogsbruk*.
9. Erland Mårald och Erik Westholm, ”Changing Approaches to the Future in Swedish Forestry, 1850–2010”, *Nature and Culture* 11, nr 1 (2016): 4–7; Mårald och Westholms undersökning ligger även till grund för ett kapitel i Andersson och Westholm, *Slaget om framtiden*.
10. Mårald och Westholm, ”Changing Approaches”, 15.
11. Eliasson, *Skog*, 24–26, 43–44.
12. Eliasson, *Skog*, 29–30.
13. Jenny Andersson m.fl. (red.), *Marknadens tid: Mellan folkhemskapitalism och nyliberalism* (Lund: Nordic Academic Press, 2023).
14. Claes Ohlsson, Victor Wahlstrand Skärström och Henrik Björck, ”The Market as a Concept in Swedish Parliamentary Records from 1867 to 1970: A Mixed Methods Study” (CEUR Workshop Proceedings, 2022), 24; ”Marknadens språk” <https://www.gu.se/forskning/marknadens-sprak-studier-i-talet-om-marknader-fran-medeltid-till-nutid> (04-07-2025).
15. Ohlsson, Wahlstrand Skärström, och Björck, ”The Market as a Concept”.
16. Julia Nordblad, ”Forest Time and the Passions of Economic Man”, i Anders Ekström och Staffan Bergwik (red.), *Times of History, Times of Nature: Temporalization and the Limits of Modern Knowledge* (New York: Berghahn, 2022).
17. Liliana Doganova, *Discounting the Future: The Ascendancy of a Political Technology* (New York: Zone Books, 2024).

18. David Singh Grewal, "Markets", i Michael T. Gibbons (red.), *The Encyclopedia of Political Thought* (Wiley, 2014), 2.
19. Mårald, Sandström, och Nordin, *Forest Governance*, 16–20, 25–26.
20. Eliasson, *Skog*, 51–52.
21. Eliasson, *Skog*, 162–63.
22. Eliasson, *Skog*, 265–66, 319, 322–23, 328, 352–354.
23. Eliasson, *Skog*, 309, 322–23.
24. Formuleringen är i sig ett referat till rikets ständers skrivelse. Kommittén verkar dock enig med ständernas åsikt om att åverkan bör omvandlas till stöld. *Underdånigt betänkande och förslag angående åtgärder för befrämjande af en förbättrad skogshushållning, afgifvet den 28 juni 1856 af den dertill i nåder förordnade Komité* (Stockholm: P. A. Norstedt & Söner, 1856), 6, 96.
25. *Bet. 1856*, 112.
26. *Bet. 1856*, 97.
27. *Bet. 1856*, 35.
28. *Bet. 1856*, 6.
29. Eliasson, *Skog*, 236.
30. Eliasson, *Skog*, 129.
31. Gustaf Segerdahl, "Lärokurs uti Skogshushållning, föredragen vid Fahlu Berskola åren 1846 och 1850, samt derefter utförligare bearbejad", *Jernkontorets Annaler* (1852), 212–213.
32. Segerdahl, "Lärokurs uti Skogshushållning", 212–213.
33. Eliasson, *Skog*, 165.
34. Eliasson, *Skog*, 197–202.
35. C.L. Obbarius, "Är i Sverige Skogsbrist förhanden eller icke, och huruvida kan det ena eller andra af dessa båda fall hafva inflytande på de mått och steg man bör anse nödiga till möjligast allmänt införande af en ändamålsenlig Skogsskötsel", *Tidskrift för skogshushållning* Femte häftet (1856): 16–17.
36. Obbarius, 47; C.L. Obbarius, "Utlåtande öfver Hr Segerdahls 'Några gensvar till en i Hr O. Tidskrift för Skogshushållning intagen kritik öfver lärokurs i Skogshushållning vid Fahlu Bergs-skola'", *Tidskrift för skogshushållning* Femte häftet (1856): 16.
37. *Bet. 1856*, 156.
38. Segerdahl, "Lärokurs uti Skogshushållning", 213.
39. Segerdahl, 202.
40. Tore Frängsmyr, *Framsteg eller förfall: framtidsbilder och utopier i västerländsk tanke-tradition*, 2 uppl (Stockholm: Allmänna förlaget, 1990), 78, 86; Eliasson, *Skog*, 200–201.
41. Obbarius, "Utlåtande öfver Hr Segerdahls", 16; Eliasson, *Skog*, 201.
42. Obbarius, "Är i Sverige Skogsbrist förhanden eller icke", 47.
43. Obbarius, "Är i Sverige Skogsbrist förhanden eller icke", 49.
44. Doganova, *Discounting*, 8.
45. Mårald och Westholm, "Changing Approaches", 5, 7; Eliasson, *Skog*, 258.
46. Mårald och Westholm, "Changing Approaches", 7–8.
47. Mårald och Westholm, "Changing Approaches", 5.
48. "Sondén, Släkt." <https://sok.riksarkivet.se/Sbl/Mobil/Artikel/6135#/sbl/Mobil/Artikel/6133> (04-07-2025).
49. *Borgareståndets protokoll, 6e bandet*, 1856, 63. Boman, som uttalar denna åsikt är dock emot att boställsinnehavarna ska få någon rätt utöver husbehov.
50. Närmare nittio procent av kronoparkerna och över hälften av häradsallmän-

ningarna brukades enligt trakthyggesbruk vid 1800-talet mitt Eliasson, *Skog*, 241; ”boställe – Uppslagsverk – NE.se” <https://www-ne-se.ezp.sub.su.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/bost%C3%A4lle> (01-05-2024); Lars Lundqvist, ”Blådningsbruk – mer en hägring än ett alternativ”, *Skogshistoriska Sällskapets Årsskrift*, 2022, 32–33.

51. *Prästeståndets protokoll, 8e bandet*, 1856, 468–470; ”byggnadsskyldighet | SAOB | svenska.se” https://svenska.se/saob/?sok=byggnadsskyldighet&pz=4#U_B4445_221695 (01-05-2024).

52. *Bet. 1856*, 5.

53. Eliasson, *Skog*, 132–133.

54. *Borgareståndets protokoll, 7e bandet*, 1856, 37–38; *BGP 1856–58*, 6, 66.

55. *Bondeståndets protokoll, 2a bandet*, 1856, 56–57; *Bondeståndets protokoll, 8e bandet*, 1856, 7, 11, 13, 15, 17.

56. Eliasson, *Skog*, 237.

57. *Bet. 1856*, 93–94; *Riddare och adelsståndets protokoll, 9e häftet*, 1856, 434; *Kungl. maj:t nådiga skrivelse M 107*, 1857, 83.

58. *SRARP 1865–1867*, 9, 431.

59. Nordblad, ”Forest Time”, 108.

60. ”Ludvig Berckhan Falkman.” <https://sok.riksarkivet.se/Sbl/Mobil/Artikel/15498#/sbl/Mobil/Artikel/15109> (2025-07-03).

61. *Bet. 1856*, 166.

62. Eliasson, *Skog*, 256.

63. *SRARP 1865–1867*, 9, 421, 439–42; *Bet. 1856*, 39.

64. Enander, *Skogsbruk*, 37, 40–41.

65. *Andra kammarens protokoll n:o 59*, 1903, 65; ”Karl Starbäck” <https://sok.riksarkivet.se/sbl/Mobil/Artikel/20036> (2025-07-03).

66. *Första kammarens protokoll n:o 50*, 1903, 23.

67. *FK prot. 1903:50*, 25.

68. *Underdånigt betänkande af den för utredning angående lämpliga åtgärder för främjande af den enskilda skogshushållningen af Kongl- Maj:t den 6oktober 1896 förordande komité* (Stockholm: P. A. Norstedt & Söner, 1899), 135.

69. *Andra kammarens protokoll n:o 60*, 1903, 74; *Bet. 1899*, 87–88.

70. *FK prot. 1903:50*, 12.

71. *AK prot. 1903:60*, 2.

72. *Bet. 1899*, 88.

73. *FK prot. 1903:50*, 51.

74. *AK prot. 1903:59*, 27.

75. *Bet. 1899*, 2.

76. *Bet. 1899*, 93, 99.

77. ”Fredrik von Essen.” <https://sok.riksarkivet.se/Sbl/Mobil/Artikel/15498> (2025-07-03).

78. *FK prot. 1903:50*, 34.

79. ”Pontus E A Fahlbeck.” <https://sok.riksarkivet.se/Sbl/Mobil/Artikel/15498#/sbl/Mobil/Artikel/15618> (2025-07-03).

80. *FK prot. 1903:50*, 36–38.

81. *Bet. 1899*, 90.

82. *AK prot. 1903:60*, 69.

83. Mårald och Westholm, ”Changing Approaches”, 16.